V(>)2 in de declaratieve hoofdzin in de Frans-Vlaamse dialecten

Melissa FARASYN[1]

Abstract

This article reports on the position of the finite verb in declarative main clauses in French Flemish, a group of dialects which belong to the West Flemish dialect group, but which are overarched by Standard French. We transcribed recordings of 52 different locations in Northern France. In this article, we present the first general results on the linear position of the finite verb in French Flemish in the corpus, following the generative tradition, by giving quantitative results and representative examples. We especially focus on the common V2 violations in French Flemish, in which the verb takes the third place or more (V>2) in the declarative main clause. We discuss the main properties of those violations and how they set them apart from the other coastal Dutch dialects. In order to do that, we focus on the different nature of the language, which is on the one hand very archaic, but on the other hand in certain aspects new and unique.

1. INLEIDING

Met uitzondering van het Engels zijn alle moderne Germaanse talen V2-talen. In V2-talen, zoals het Standaardnederlands, neemt het finiete werkwoord (afgekort als V, van het Engelse *verb*, en ook soms persoonsvorm genoemd) de tweede plaats in de mededelende hoofdzin in na de meeste constituenten, zoals bijvoorbeeld het subject (1a, b), het object (1c) of een bijwoordelijke constituent (1d) (Koster 1975, Zwart 1997).[2]

(1) a. [De boeren] **aten** 's middags vaak soep.
b. [De boeren] **hebben** 's middags soep gegeten.
c. [Soep] **aten** *de boeren* 's middags.
d. ['s Middags] **aten** de boeren soep.

In heel wat V2-talen zijn er daarnaast afwijkingen van de V2-woordvolgorde mogelijk waarbij de persoonsvorm op de eerste (V1) of op een derde of een latere positie in de zin staat (V>2). We focussen in deze bijdrage vooral op het laatste type. V>2-zinnen in de Germaanse talen hebben de laatste jaren veel

1 Dit onderzoek is tot stand gekomen dankzij een postdoctoraal mandaat aan M. Farasyn [12P7919N], toegekend door het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen.

2 Net als in de rest van het artikel wordt elke constituent voor het finiete werkwoord in de voorbeelden tussen vierkante haakjes geplaatst. Het finiete werkwoord zelf wordt telkens vetgedrukt. Daarnaast wordt het subject van elke voorbeeldzin gecursiveerd.

aandacht gekregen in de literatuur (o.a. Walkden 2014, 2015, 2017; Wiese & Rehbein 2016; Te Velde 2016) en zijn het onderwerp geweest van heel wat workshops (bv. *Rethinking Verb Second Workshop* University of Cambridge 2016, *DGfS workshop on Non-Canonical Verb Positioning in Main Clauses* Saarland University 2017 en *V3 and resumptive adverbials* UGent, 2017). Ook in bepaalde varianten en dialecten van het Nederlands komen V>2-woordvolgordes voor, bv. in stedelijke jeugdtalen (Meelen et al. 2021) en in de West-Vlaamse dialecten (o.a. Vanacker 1967, 1977). In het verlengde van die onderzoekslijn richt dit onderzoek zich op de V2-woordvolgorde en vooral op afwijkingen ervan in de Frans-Vlaamse dialecten.

Er is al eerder onderzoek gedaan naar de plaats van het werkwoord in o.a. de Frans-Vlaamse dialecten, maar dat richtte zich voornamelijk op het al dan niet voorkomen van inversie bij afwijkingen van de V2-woordvolgorde (Vanacker 1967, 1977; Ryckeboer 2013; Saelens 2014; Haegeman & Greco 2016; Lybaert et al. 2017). Dat onderzoek wijst steeds op een opvallend verschil in de relatieve frequentie van V>2-zinnen (zonder inversie) tussen de West-Vlaamse dialecten in Frankrijk en die in België en Nederland. Bovendien wijst het erop dat V>2 in het Frans-Vlaams meer types van vooropgeplaatste constituenten toelaat. De bestaande studies baseren zich echter steeds op relatief weinig datapunten in Frankrijk, vooral omdat ze meestal op het volledige West-Vlaamse gebied betrekking hebben.[3] Andere onderzoekers, zoals Vanacker (1967) en Ryckeboer (2013) baseren zich op geëliciteerde data, hier respectievelijk de RND-zinnen (Blancquaert 1948) en de SAND-data (Barbiers et al. 2005) uit Frans-Vlaanderen, terwijl uit ander onderzoek blijkt dat de aanwezigheid van V>2-zinnen ook samenhangt met het discours en dus beter in spontaan gesproken taal bestudeerd kan worden (Haegeman & Greco 2016, 2018; Breitbarth et al. 2020). Door het geringe aantal datapunten in Frans-Vlaanderen bieden deze studies bovendien onvoldoende overzicht om een volledig beeld te krijgen van de woordvolgorde in het hele Frans-Vlaamse taalgebied.

Een grootschalig en representatief onderzoek naar de plaats van het finiete werkwoord in de mededelende hoofdzin in de Frans-Vlaamse dialecten ontbreekt bijgevolg tot op heden. Het onderzoek dat we hier voorstellen is breed van opzet en focust op een uitgebreid corpus van gesproken data met onderzoeksmateriaal uit 52 Frans-Vlaamse locaties. In dit artikel willen we vooral focussen op de data, door aan de hand van voorbeelden een representatief beeld te schetsen van de mogelijke woordvolgordes. Daarnaast willen we de

[3] Vanacker (1977) rapporteert op basis van 5 plaatsen in Frans-Vlaanderen. Ryckeboer (2013) baseert zijn conclusie op 7 locaties. Saelens (2014) en Lybaert et al. (2017) baseren zich op een dataset die gegevens uit 5 locaties in Frans-Vlaanderen bevat. Haegeman & Greco (2016) leveren enkel kwalitatieve en geen kwantitatieve data en maken gebruik van verschillende types van bronnen zoals waardeoordelen, dialectopnames en leerboeken.

eerste kwantitatieve resultaten voorstellen. In de bespreking focussen we op de V>2-woordvolgorde en schetsen we een aantal tendensen in de data die enerzijds aan het archaïsche karakter van de taal, maar anderzijds ook aan bepaalde vernieuwingen in de taal te wijten zijn. Die tendensen kunnen de in eerder onderzoek vastgestelde verschillen met andere West-Vlaamse dialecten deels verklaren. Er is weliswaar nog verder diepgaand onderzoek nodig naar elk van de besproken tendensen.

2. De Frans-Vlaamse dialecten in taal- en cultuurhistorische context

De Frans-Vlaamse dialecten zijn om verschillende redenen bijzonder. Ze zijn de meest zuidwestelijke Nederlandse en de meest westelijke continentale Germaanse taalvariëteiten. Typologisch maken ze deel uit van de West-Vlaamse dialectgroep. Een groot verschil met het West-Vlaams dat in België en Nederland gesproken wordt, is dat de dialecten gesproken worden in een deel van Nord-Pas-de-Calais in Frankrijk en dat ze dus niet door de Nederlandse, maar door de Franse standaardtaal overkoepeld worden (Ryckeboer 2013: 782).

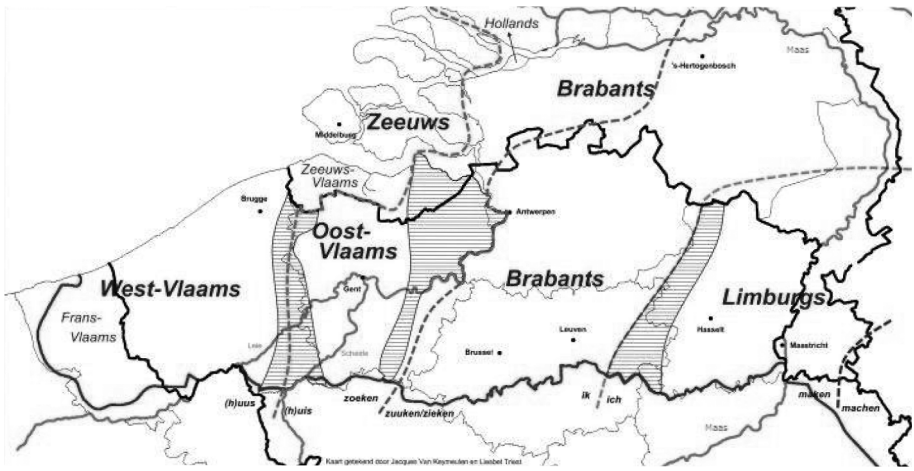

Afbeelding 1. Indelingskaart van de zuidelijk-Nederlandse dialecten (Dialectloket), getekend door Jacques Van Keymeulen en Liesbet Triest, gebaseerd op Taeldeman (2001)

De streek waar Frans-Vlaams werd gesproken, behoorde tot het graafschap Vlaanderen en later tot de Bourgondische en Habsburgse Nederlanden vanaf de tiende eeuw tot aan de annexatie door Louis XIV in 1678 en de definitieve incorporatie in Frankrijk in 1713 (Ryckeboer 2013: 783, Willemyns 1997: 56). Tot dan toe was het Nederlands de economisch, cultureel en administratief dominante taal, terwijl het Frans slechts af en toe werd gebruikt om contact te

leggen met Franstalige heren (Ryckeboer 2013: 783). Het Nederlands verloor als cultuurtaal vooral terrein na de Franse Revolutie (1789), toen de Franse taalpolitiek zich meer en meer richtte op het uitroeien van minderheidstalen (Ryckeboer 1997: 11). Het onderwijs werd volledig verfranst, al werd het Nederlands nog toegestaan als hulpmiddel om Frans te leren lezen en schrijven. Tot 1901 werd ook het catechismusonderwijs nog in het Nederlands gegeven (Puren 2007: 337). Door het politieke isolement van de Frans-Vlaamse dialecten ten opzichte van de Nederlandstalige gebieden heeft de standaardtaal, die zich in de 16de eeuw begon te ontwikkelen, nooit een beduidende invloed gehad in de regio. Dat is evenmin het geval voor de Brabantse expansie evenmin, terwijl beide variëteiten de andere zuidelijk-Nederlandse dialecten wel sterk hebben beïnvloed (Ryckeboer 2004: 31). Het Frans-Vlaams heeft daardoor een erg archaïsch karakter (Devos en Vandekerckhove 2006: 20). De dialecten in Frans-Vlaanderen overleefden het langst op het platteland, maar zijn op de dag van vandaag met uitsterven bedreigd. De huidige sprekers zijn meestal hoogbejaarden, die geboren zijn voor de Tweede Wereldoorlog en tweetalig zijn. Het Nederlands in Frankrijk staat dus op het punt uit te sterven. In 2004 werd het door het Franse Ministerie van Cultuur erkend als streektaal, maar dit leidde slechts tot een bescheiden heropleving (Ryckeboer 2013: 787). Het Frans-Vlaams wordt vandaag in avondonderwijs onderwezen, maar alleen aan volwassenen. Er is geen moedertaalverwerving meer. Lagere en middelbare scholen bieden sinds 2008 wel Standaardnederlands, maar geen Frans-Vlaamse cursussen aan, omdat minderheidstalen in Frankrijk nog steeds een gevoelig politiek probleem vormen (Gaudissabois 2008: 14).

Door de westerse geografische ligging en het isolement ten opzichte van de andere zuidelijk-Nederlandse dialecten en het latere Standaardnederlands onderscheiden de Frans-Vlaamse dialecten zich taalkundig gezien behoorlijk van deze zuidelijk-Nederlandse dialecten en zelfs van de West-Vlaamse dialecten die over de rijksgrens worden gesproken. Van oudsher is het onderzoek in de streek vooral gericht op fonologie, lexicografie en morfologie, terwijl de syntaxis meestal ondervertegenwoordigd blijft. Ryckeboer (2004, 2013) bijvoorbeeld behandelt de syntaxis slechts terloops. Enkele (meestal recente) werken zoals de Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten (SAND, Barbiers 2005) en de case studies zoals die van Vanacker (1967, 1977) en Haegeman & Greco (2016) wijzen er echter op dat de taal zich ook syntactisch onderscheidt.

3. METHODOLOGIE

Om een representatief beeld te krijgen van de positie van de persoonsvorm in het Frans-Vlaams in de tweede helft van de vorige eeuw, voerden we een uitgebreid corpusonderzoek uit. Het corpus bestaat uit transcripties van bandop-

names uit 52 verschillende locaties in Frans-Vlaanderen waar het dialect in de jaren 60 nog gesproken werd. De locaties liggen gelijkmatig verspreid over het hele dialectgebied.

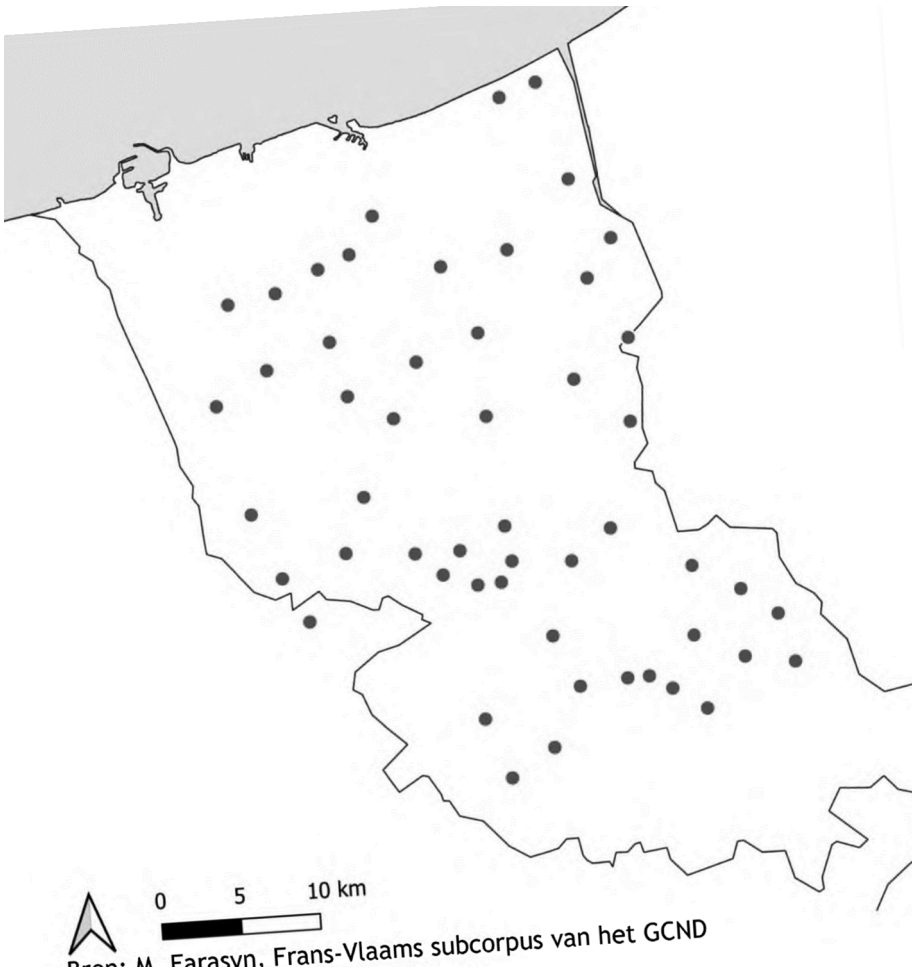

Afbeelding 2. Overzicht locaties in het corpus

De onderzochte opnames, die telkens gemiddeld 40 minuten duren, werden gemaakt in de jaren 60 van de vorige eeuw op initiatief van professoren Vanacker en Pée, in het kader van het Seminarie voor Vlaams dialectonderzoek aan de Rijksuniversiteit Gent (Van Keymeulen et al. 2019). De bandopnames bevatten vrije gesprekken met laaggeschoolde, honkvaste informanten. De bedoeling was om zo veel mogelijk spontaan gesproken taalgebruik te verzamelen dat als basis kon dienen voor syntactisch onderzoek. In de collectie zijn vooral de Frans-Vlaamse dialecten goed gerepresenteerd, omdat de initiatiefnemers opmerkten dat die dialecten niet meer als moedertaal werden doorgegeven en

dus binnen onafzienbare tijd zouden verdwijnen. De Frans-Vlaamse transcripties die in deze studie gebruikt worden, volgen het transcriptieprotocol van het Gesproken Corpus van de zuidelijk-Nederlandse dialecten (GCND) en zullen in de toekomst ook deel uitmaken van dat corpus. Het GCND is een middelzwaar infrastructuurproject dat van 2020 tot 2024 loopt met financiering van het FWO (FWO I010120N, Breitbarth et al. 2020). Het project heeft als doel alle opnames uit de Stemmen uit het verleden-collectie van de UGent eenvormig te transcriberen en in een latere fase van het project te voorzien van POS-tags en te parsen (Ghyselen et al. 2020, Farasyn et al. in druk).

Voor dit onderzoek transcribeerden we de volledige gedigitaliseerde dialectbanden uit 52 verschillende Frans-Vlaamse locaties met de transcriptiesoftware ELAN. De transcripties bestaan telkens uit twee lagen, waarvan er één dichter bij het dialect ligt en één dichter bij het Standaardnederlands. Die laatste laag werd voor dit onderzoek verrijkt met POS-tags met Frog, omdat de tagger, die eigenlijk ontwikkeld is voor het Nederlands een hoge accuratesse (93,8%) heeft bij het testen op Frans-Vlaamse dialecten (Farasyn et al. in druk). Op basis van de POS-tags werden de zinnen voorgesorteerd in verschillende categorieën (V1, V2, V3, geen finiet werkwoord...) met behulp van een Python-script.[4] De controle van de voorsortering en de verdere analyse gebeurde manueel. Om de plaats van het finiete werkwoord te bepalen, telden we in elke declaratieve hoofdzin het aantal constituenten dat aan het werkwoord voorafging. In de literatuur worden verschillende uitzonderingen beschreven met betrekking tot de elementen in de linkerperiferie van de zin die al dan niet meegeteld worden als zinsdeel. In dit onderzoek werden interjecties (*ja*, *oui*, *nee*, *non*, *bè*, *eneeë*, *bon*), nevenschikkende voegwoorden (*en*, *maar*, *want*, *tandis que*) en aansprekingen niet meegeteld als zinsdeel. Het preverbaal negatiepartikel *ne* wordt als clitisch element samen met het finiete werkwoord als één constituent gezien in de analyse. Onafgemaakte zinnen of versprekingen worden gezien als interjecties en bijgevolg ook niet als zinsdeel meegeteld. Verder werden alle zinsdelen als constituent voor het werkwoord meegeteld, ook wanneer er in het Nederlands geen inversie volgt (bv. bij hanging topics, d.w.z. wanneer er linksdislocatie van het zinstopic optreedt, bijvoorbeeld in voorbeeld (2d)).

Op basis van de transcripties analyseerden we in totaal 28.479 taaluitingen van informanten uit Frans-Vlaanderen. 16.658 van de uitspraken waren relevante zinnen en zullen in het volgende deel verder besproken worden. Die relevante zinnen zijn zowel enkelvoudige hoofdzinnen als samengestelde zinnen,

[4] De GCND-parser wordt pas in een volgende fase van het project geoptimaliseerd en kon dus niet gebruikt worden. De resultaten van het onderzoek naar de linkerperiferie van de zin zullen onder andere gebruikt worden om de parser te optimaliseren. Dit type zinnen wordt immers zelden juist geanalyseerd door een automatische parser.

waarbij telkens de matrixzin (nl. de zin waarin bijzinnen ingebed zijn) geanalyseerd werd. Een paar relevante voorbeeldzinnen met hun annotatie worden hieronder gegeven in voorbeeld (2). De zinsdelen die tussen vierkante haakjes geplaatst worden, worden meegeteld als zinsdeel voor de persoonsvorm.

(2) a. [eerst]$_1$ **was** *het* hutsepot (V2, inversie)
b. [*ze*]$_1$ **kwamen** allemaal om te eten (V2, geen inversie)
c. [in de tijd]$_1$ [als ze molken]$_2$ [*ze*]$_3$ **lieten** de melk verkoelen. (V4, geen inversie, vooropgeplaatste zinsdelen: bijwoordelijke constituent + bijzin)
d. [je marchandise] [*je*] **moet** ze verkopen (V3, geen inversie, vooropgeplaatste zinsdelen: hanging topic)

Gecoördineerde hoofdzinnen werden als twee aparte tokens geanalyseerd als hun onderwerp verschilde (3a), maar als één token bij eenzelfde subject (3b).

(3) a. hein [*het*] **waren** drie knechten en mijn zuster <u>en</u> [*ik*] en **zijn** maar meer alleen
b. [van het schoonste vlas]$_1$ eneeë [*ze*] **maakten** met allemaal uh linten errond <u>en</u> **gaven** dat aan de boer

De plaats van de persoonsvorm in bijzinnen werd niet geanalyseerd. De overige taaluitingen worden in dit artikel niet besproken. Het waren vaak antwoorden op ja-neevragen, tussenwerpsels of afgebroken zinnen. Die zijn enerzijds het gevolg van de aard van het onderzoeksmateriaal, waarin de interviewer soms kort tussenkomt om verduidelijking te vragen, of waarin sprekers door elkaar praten als er meer informanten aanwezig zijn tijdens de opname. Bij de sprekers in de interviews uit de jaren 60, die meestal tweetalig waren en het Frans als dominante taal hadden, is er immers soms sprake van code-switching. Volledige zinnen in het Frans komen in het corpus niet vaak voor, tenzij in een aantal vaste verbindingen (5a) en bij het vermelden van cijfers (5b). Ze werden niet geanalyseerd en worden in de resultatensectie dus niet meegeteld. De veel vaker voorkomende zinnen waarin er slechts een paar Franse (werk)woorden worden gebruikt in een verder Nederlandse zin, werden wel geanalyseerd (4c-d).

(4) a. ah c'est comme ça.
b. j'avais alors vingt-deux ans.
c. [*ik*] **heb** een <u>fracture de la rotule</u>.
d. [*het*] **is** <u>à genre</u> Tisje-Tasje of het manneke uit de maan.

In de resultatensectie worden de relevante en geannoteerde zinnen uit het corpusonderzoek besproken aan de hand van voorbeelden.

4. RESULTATEN

Tabel 1 geeft de resultaten van het corpusonderzoek weer. Voor elke plaats in de zin is zowel het absolute als het relatieve aantal voorkomens ten opzichte van het totaal aantal onderzochte hoofdzinnen gegeven. In kolom twee/drie wordt het aandeel (en percentage) van zinnen zonder inversie van subject en finiet werkwoord ten opzichte van het totaal aantal zinnen met het werkwoord op dezelfde zinsplaats (met of zonder inversie) getoond. Bij zinnen die niet in kolom twee/drie zijn opgenomen (kolom vier/vijf), gaat het subject dus niet aan het werkwoord vooraf. De voorlaatste kolom geeft het totaal aantal zinnen met het werkwoord op een bepaalde plaats aan, de laatste kolom het totaal aantal zinnen met het werkwoord op een bepaalde plaats ten opzicht van het totaal aantal onderzochte zinnen.

Tabel 1: Aantal elementen voor de persoonsvorm in het Frans-Vlaams in zinnen met en zonder inversie

Plaats werkwoord	**Zonder inversie**		**Met inversie**		**Totaal**	
1	0	0%	23	100%	23	0,14%
2	13.069	97,63%	317	2,37%	13.386	80,36%
>2	3.171	97,60%	78	2,40%	3249	19,50%
Totaal	16.240	97,49%	418	2,51%	16.658	100%

Zoals verwacht zijn de woordvolgordes waarbij de persoonsvorm op de tweede plaats in de declaratieve hoofdzin voorkomt, dominant in het corpus (80,36% van de onderzochte hoofdzinnen). In het merendeel van die V2-zinnen wordt de eerste zinsplaats ingenomen door een nominaal (5a-b)[5] of een pronominaal subject (5c-d), telkens gemarkeerd in cursief.

(5) a. [*Meteren*] **was** een parochietje van tweeduizendzevenhonderd zielen in het jaar veertien.
b. [*de machines*] en **hebben** maar beginnen opkomen alhier het jaar negen.
c. [*ik*] **heb** gewrocht tot dertig jaar bij de boeren met de paarden.
d. [*ge*] **moet** rekenen in Frans geld voor een man dat het vijfhonderd frank van ons geld kost ’s ochtends als de man binnenkomt neeë.

[5] De voorbeelden uit het corpus die hier en in de rest van het artikel worden gegeven, zijn gebaseerd op de transcriptielaag die sterker bij het Nederlands aanleunt. Ze geven de uitspraak van de dialecten dus niet precies weer, maar de syntactische structuur blijft in de transcriptielaag behouden (voor het gebruikte transcriptieprotocol van het GCND, vgl. Ghyselen et al. 2020). Ook de interpunctie volgt de richtlijnen van het transcriptieprotocol van het GCND.

De derde kolom van tabel 1 toont dat in 416 (2,51%) van de 16.658 zinnen met een V2-woordvolgorde een element dat geen subject is de eerste plaats in de zin inneemt, waarbij er ook inversie van het werkwoord en het subject te zien is. Dat element kan bijvoorbeeld een object (6a), het predicaat van een koppelwerkwoord (6b), een bijwoordelijke constituent (6c-d) of een bijwoordelijke bijzin (6e-f) zijn.

(6) a. ja [vijf centiem] **moest** *je* jij geven.
b. [lastigst] **was** dikwijls *de maandagochtend*.
c. [van de fabriek] **zijn** *ze* een keer gekomen.
d. wel [hier in de streek**] moeten** *we* het land moeten we het land als we koren zaaien hé weinig bewerken zelfs niet bewerken
e. en [als hij helemaal geajusteerd] *was* oui **begon** *je* dan nagelen neeë.
f. maar [als hij dan komt in zijn oude dagen] **heeft** *hij* dan zoveel niet.

De frequentie van dat soort zinnen geeft aan dat ze eerder uitzonderlijk voorkomen. De meest frequente woordvolgorde wanneer een constituent anders dan het subject de eerste zinsplaats inneemt daarentegen, is in de Frans-Vlaams dialecten V>2, waarbij er geen inversie van het werkwoord en het subject is (97,60%). De eerste zinsplaats kan daarbij ingenomen worden door een bijwoordelijke bijzin (vrijwel uitsluitend temporeel of conditioneel, 7a-c), een hanging topic (7d-e) of een andere constituent (7f-h). De relevantie van een opsplitsing in bijwoordelijke bijzinnen en andere constituenten bespreken we in deel 5.

We treffen in het corpus 3249 zinnen met V>2-woordvolgorde aan, waarvan er slechts twee zinnen zijn waarin het subject (geen hanging topic) de eerste zinsplaats inneemt (4i, zie ook 8c). In de andere gevallen verschijnt het subject vlak voor de persoonsvorm, maar na een ander vooropgeplaatst zinsdeel. Verder komen ook V>2-zinnen met een tangconstructie voor, waarin de positie na het subject in de zin door een deel van een scheidbaar samengesteld werkwoord, door het finiete hulpwerkwoord of door een finiet modaal werkwoord ingenomen wordt (7e, 7g, 7h).

(7) a. en [met de apparence van een ziekte] [*we*] **vragen** de vétérinaire.
b. [om te beginnen] [*ze*] **hadden** een grote zo open zool.
c. [en als we halfweg kwamen] [een lietje over de kerk] [*ik*] **rollebolde** toen over de hond.
d. neeë [de boeren] [*zij*] **gaan** in de uh vroegmis.
e. [een houten windmolen] [*we*] **moesten** dat ook nog maken.
f. maar [voor de oorlog] [*we*] **zaaiden** koolzaad.

g. [pertang] [*wij*] **hebben** nooit anders of Vlaams gekund.
h. en [voor de kleine] [*we*] **hebben** een mantel **gekocht**
i. [*een boer*] [in de tijd] **gaat** algelijk met de benden of het een en het ander of de jongens of het een en het ander of hoe of wuk ja.

Splitsen we de tabel verder op in het precieze aantal constituenten voor het finiete werkwoord (zie tabel 2), dan blijkt verder dat er in het Frans-Vlaams tot zeven zinsdelen voor de persoonsvorm kunnen staan.

Tabel 2: Aantal constituenten voor het finiete werkwoord in het corpus

Plaats werkwoord	**Aantal zinnen**	
1	23	0,15%
2	13.386	18,44%
3	2.721	17,17%
4	420	2,65%
5	87	0,55%
6	15	0,09%
7	6	0,04%
Totaal	**16.658**	100%

In onderstaande voorbeelden zijn de vooropgeplaatste zinsdelen aangeduid met vierkante haakjes. Meestal gaat het in zulke gevallen om een stapeling van adverbia of bijwoordelijke constituenten, met daarop volgend het subject vlak voor het finiete werkwoord (8a-b). Tussen de vooropgeplaatste elementen kunnen er (meerdere) pauzes voorkomen. Die kunnen de vorm aannemen van een stilte of een verlenging van de laatste syllabe van het vooropgeplaatste zinsdeel, maar ook van interjecties (8c), onafgemaakte constituenten (8d), tussenzinnen (nl. zinnen die in geschreven taal tussen gedachtenstreepjes zouden verschijnen, 8e) of aanhangselvragen (*zie je het?*, *versta je het?*, 8f). Ze worden in onderstaande voorbeelden onderlijnd. Een zin met V>2-woordvolgorde is bijgevolg vaak vrij lang, zelfs als er maar twee getopicaliseerde zinsdelen voor de persoonsvorm staan.

(8) a. en [daarmee] <u>uh</u> [als als een jong paard ingespannen was] <u>eneeë</u> [als het groot werk een keer gedaan was] <u>bè</u> [dan] [*je*] **ging** voort ja.
b. en [op een laatste] <u>uh</u> [voor vijftien] [dan] [als ik ik een lietje ouder was] [het jaar uh de oorlog gekomen heeft] [*ik*] **heb** uh ik had toen veertig frank te maand.
c. en [als het een lietje geakkerd was] <u>eneeë</u> <u>bè</u> <u>uh</u> [dikwijls] <u>als het een</u> [als het een week geweest had in het water] <u>wel</u> [*het*] **was** goed.

d. [de houten zool] euh... ze was gemaakt... [*ze*] **stond** ook op op houten wielen met een ijzeren bandage die erop was.
e. awel [gelijk nu] [de eggen] couleurs dat ze namen . [*dat*] **zijn** eggen die werken met how met pinnen
f. [overtijd] zie je het [*hij*] en **had** geen kindjesgeld eneeë gelijk dat ze zeggen nu.

Ook in zinnen met lineaire V>2-woordvolgorde is inversie van werkwoord en subject mogelijk, maar de volgorde komt slechts zelden voor. In het hele corpus komen er op 3249 zinnen slechts 78 (2,4%) zinnen voor waarin er meer dan één zinsdeel voor de persoonsvorm in de hoofdzin staan, maar waarin er wel sprake is van inversie van persoonsvorm en subject (9a-c).

(9) a. en [toen] [een paar schoenen voor mij] **heb** *ik* gekocht.
b. [in Steenvoorde hier] [in mijn gazet Patriote des Flandres] **verscheende** ook *een hoekje Vlaams*.
c. [hier] [eigenlijk] [in onze streek] **is** *het leven* helegans veranderd.

In 5 van de hierboven vermelde gevallen bevindt er zich tussen het vooropgeplaatste zinsdeel en de persoonsvorm een resumptief bijwoord *dan* (10a) of *daar* (10b) dat coreferent is met de voorgaande constituent.

(10) a. en [als hij begon rood te komen] [dan] **zeg** *je* ja ik heb genoeg geschept ik ga moeten uitscheiden .
b. [al al Roeselare] [daar] **klappen** *ze* zere wi.

Voor de volledigheid geven we verder een aantal voorbeelden van de nog niet besproken afwijkingen van de V2-woordvolgorde in het corpus, namelijk de declaratieve hoofdzinnen met het werkwoord in eerste positie. Daarvan zijn er vier verschillende types te vinden: V1-zinnen met *zeggen* of andere verba dicendi (11a-b), zinnen met conjunctief *ware*(*n*) (11c), bijzinnen die een voorwaarde uitdrukken (11d) en uitdrukkingen van verbazing (11e).

(11) a. **zegt** *hij* boter boter.
b. **zegt** *hij* ze bakten broden lijk wagenwielen.
c. **waren** *het* maar vierponders en kilo's!
d. **had** *Hitler* de oorlog gewonnen we waren hier ferm bij de Duitsers tot aan de Somme eneeë hé.
e. bè **is** *dat* daar veranderd! (betekenis: 'wat is het daar veranderd!')

5. TENDENSEN BIJ V>2-WOORDVOLGORDE IN HET FRANS-VLAAMS

De Frans-Vlaamse dialecten zijn om verschillende redenen bijzonder. Ze worden, door hun isolatie van het Nederlands en haar dialecten enerzijds, gekenmerkt door hun archaïsche karakter, maar ook door vernieuwingen die zich binnen het taalgebied hebben voorgedaan, al dan niet onder invloed van taalcontact met het Frans of de Picardische dialecten. We bespreken hier kort hoe beide aspecten bijdragen aan het hoge aantal V>2-zinnen.

5.1. Archaïsche kenmerken

In het lexicon van de Frans-Vlaamse dialecten zijn vaak nog elementen uit het Middelnederlands bewaard gebleven (Ryckeboer 2004: 86). Op vlak van de syntaxis ziet Ryckeboer (2004) onder andere syntactische structuren die overeenkomen met het Vroegnieuwnederlands uit de 17de eeuw. In deze paragraaf bespreken we of de plaats van de persoonsvorm in het Frans-Vlaams een Middelnederlands of een Vroegnieuwnederlands kenmerk zou kunnen zijn. De weinige historische bronnen van het Nederlands uit de regio sluiten aan bij wat Van der Horst voor het Middelnederlands samenvat (2008: 537), namelijk dat de persoonsvorm in de mededelende hoofdzin de tweede plaats in de zin inneemt. Er is in de regio nog geen (kwantitiatief) historisch corpusonderzoek gedaan, maar wel in verwante dialecten. Coussé (2004) voert een onderzoek uit in het Hollands, een verwant kustdialect, waarin ze onder andere bekijkt hoeveel zinsdelen er in het historisch Hollands voor de persoonsvorm kunnen verschijnen. Ze doet dat voor vier verschillende periodes en stelt vast dat de persoonsvorm in alle periodes meestal door één zinsdeel voorafgegaan wordt, waarbij de tweede zinsplaats naargelang de tijd vorderde de vaste plaats van de persoonsvorm werd. Coussé vat de resultaten samen door een gemiddeld aantal zinsdelen voor de persoonsvorm te berekenen, hier overgenomen in tabel 3.

Tabel 3: Gemiddeld aantal zinsdelen voor de persoonsvorm in het Hollands, naar Coussé (2004: 238)

13de eeuw	15de eeuw	17de eeuw	19de eeuw
1,51	1,33	1,11	1,02

Om de resultaten te bekomen, deelde Coussé het aantal zinsdelen die aan de persoonsvorm voorafgingen per tijdsdoorsnede door het aantal doorzochte zinnen. Doen we dat ook voor de data uit het Frans-Vlaams, dan bekomen we een gemiddeld aantal zinsdelen voor de persoonsvorm van 1,23. Het cijfer ligt daarmee vlak tussen de waarden die Coussé aantreft voor de 15de een 17de eeuw. Dat lijkt op het eerste gezicht het idee van het archaïsche karakter van

het Frans-Vlaams te bevestigen, en zou erop kunnen wijzen dat de syntaxis van rond het tijdstip van de annexatie bij Frankrijk in de late 17de eeuw in het Frans-Vlaams behouden bleef.

Coussé merkt echter op dat haar resultaten in tegenspraak zijn met voorgaande literatuur over de positie van het werkwoord, bijvoorbeeld met het corpusonderzoek van Burridge (1993), waarin de tweede plaats van de persoonsvorm in de zin al veel vroeger de norm blijkt. De reden voor dat verschil blijkt bij de telmethode te liggen: Burridge telt bijzinnen en bijwoordelijke voorbijwoorden voor de persoonsvorm niet mee als zinsdeel.[6] In ons corpus gaat aan ongeveer één vijfde (19,71%) van de hoofdzinnen een bijzin vooraf. Zinnen met bijwoordelijke voorbijwoorden na de bijzin komen heel weinig voor (zie voorbeelden 10a-b, besproken als 'zinnen met een resumptief element'). Voor een deel valt het hoge aantal V>2-woordvolgordes in onze data dus te verklaren door het grote aantal hoofdzinnen zonder inversie voorafgegaan door een bijzin (zonder bijwoordelijk voorbijwoord), een structuur die inderdaad ook typisch is voor het Middelnederlands (Coussé 2004). Saelens (2014) stelt op basis van een West-Vlaams corpus dat onder andere 5 Frans-Vlaamse locaties bevat bovendien vast dat de relatieve frequentie van vooropgeplaatste bijzinnen zonder inversie significant hoger is in de West-Vlaamse dialecten in Frankrijk dan in de andere West-Vlaamse dialecten.

Belangrijk voor het onderzoek naar het Frans-Vlaams is echter dat, zelfs als bijzinnen (vgl. 7a-c) en verwijswoorden (vgl. 10a-b) niet meegeteld worden in ons corpus, het gemiddeld aantal elementen voor de persoonsvorm nog steeds veel hoger ligt in de Frans-Vlaamse dialecten dan het gemiddeld aantal elementen voor de persoonsvorm in het Middelnederlands wanneer die twee types daar niet als constituent meegeteld worden. Ook zonder bijzinnen is het gemiddeld aantal elementen voor het finiete werkwoord in het Frans-Vlaams nog steeds 1,19, tegenover 1,02 à 1,03 naargelang de historische periode in het Hollands (Coussé 2004: 238). Dat wijst erop dat de syntaxis van het Frans-Vlaams niet gewoon in de tijd is blijven stilstaan na de annexatie bij Frankrijk op het einde van de 17de eeuw, maar dat er nog andere elementen een rol moeten spelen om de hogere frequentie aan V>2-zinnen te verklaren.

Tabel 4: Gemiddeld aantal zinsdelen voor de persoonsvorm in het Hollands, zonder bijzinnen, naar Coussé (2004: 238)

13de eeuw	15de eeuw	17de eeuw	19de eeuw
1,03	1,03	1,03	1,02

[6] Voor de redenen daarvoor en de theorie erachter, verwijzen we de lezer naar Burridge (1993) en Coussé (2004).

We bespreken in het volgende deel twee typisch Frans-Vlaamse tendensen die aan dat hogere cijfer bijdragen en die in andere West-Vlaamse dialecten niet of nauwelijks lijken voor te komen.

5.2. Typisch Frans-Vlaamse V>2-zinnen

Uit de corpusdata blijkt dat de Frans-Vlaamse dialecten een aantal opvallende V>2-structuren kennen die in de andere West-Vlaamse dialecten niet of nauwelijks voorkomen. Die kunnen deels verklaren waarom zowel Vanacker (1977) als Saelens (2014) en Lybaert et al. (2017) in hun kleinschaligere Frans-Vlaamse dataset in vergelijking met de andere West-Vlaamse dialecten een hogere relatieve frequentie van V>2-zinnen vonden.[7]

In de eerste plaats bevestigen onze resultaten de vaststelling van Saelens (2014) en Haegeman & Greco (2016) dat binnen de groep van constituenten ook niet-adjuncten de eerste plaats in de zin kunnen bekleden. Zoals in hun studie zijn dat enerzijds interne argumenten van het werkwoord (nl. het direct object in 12a-b), hoewel we in onze data ook een paar gevallen vinden waarbij het externe argument (nl. het subject) de eerste zinsplaats in een V3-zin bekleden (zie (12c) en (12d)). Daarnaast kunnen ook voorzetselconstituenten van complexe werkwoorden voorop geplaatst worden (12e-f).

(12) a. [een broek] [nu] [*de vrouwmensen*] **dragen** enfin.
b. [de schadevergoedingen dat ze zeiden enfin de dommage de guerre] eh bè [*we*] **moeten** nu nog strijken
c. [*een boer*] [in de tijd] **gaat** algelijk met de benden of het een en het ander of de jongens of het een en het ander of hoe of wuk ja.
d. maar [*Pierre*] [in mechaniek] **is** een genie.
e. bè [in het vuur] hé [*we*] **moesten** ze zetten.
f. [voor zijn wijf] [*ik*] **had** niet benauwd.

Toch kan die eigenschap alleen het in voorgaand onderzoek vastgestelde grotere aandeel aan V>2-zinnen in de Frans-Vlaamse dialecten opnieuw niet volledig verklaren. Zinnen met een niet-adjunct op de eerste zinsplaats komen immers zelden voor en maken slechts een klein deel uit van de totale dataset (*N* = 10).

Een ander soort zin dat wel vaak in onze dataset opduikt, maar – voor zover wij weten – niet in de literatuur beschreven wordt, is de V>2-zin met *het maakt*. We gaan in dit artikel niet dieper in op de herkomst en de theoretische

[7] Hoewel de hier besproken studies focussen op V>2-zinnen zonder inversie, kunnen de verschillen doorgetrokken worden naar V>2 in het Frans-Vlaams in het algemeen, aangezien onze resultaten uitwijzen dat V>2 met inversie een volgorde is die slechts zelden voorkomt.

analyse van *het maakt*, maar nemen hier aan dat het gaat om een gegrammaticaliseerd element in de linkerperiferie van de zin. We analyseerden *het maakt* werd daarom in zijn geheel als vooropgeplaatste constituent. De betekenis ervan blijft in de context vaak onduidelijk, maar lijkt, vergelijkbaar met het Nederlandse *daardoor* en *doordat*, soms respectievelijk een gevolg of een oorzaak aan te duiden. Zinnen met *het maakt* komen wel heel vaak voor in het onderzochte corpus: *het maakt* is in 284 (8,74%) van de 3249 zinnen met lineaire V>2-woordvolgorde geattesteerd (13a-b). Het is opvallend dat *het maakt* vaak heel lange zinnen met meerdere vooropgeplaatste zinsdelen inleidt (13c). In 23 zinnen in het hele corpus treffen we *het maakt* aan gevolgd door het onderschikkend voegwoord *dat*. Die analyseerden we als V2-hoofdzinnen gevolgd door een bijzin (13e-f).

(13) a. [<u>het maakt</u>] [ik en de moeder van de Belgiquen] [*we*] **hebben** elk een kind.
b. [<u>het maakt</u>] [het wijf] [*zij*] **maakte** altijd allemaal ponden.
c. [<u>het maakt</u>] als de jongens uh ... uh iedere uh ... gow [om te beletten van Vlaams te klappen] [als ze waren in school] [als we gingen in de uh in de recreatie] versta je het het uh [*het*] **was** entwaar een die een die een stokje had weet wel.
e. en <u>het maakt dat</u> de tegels gelegd waren gelijk in de tijd dat wij hadden.
f. <u>het maakt dat</u> hij al een week niet thuis en is eneeë.

Het hoge aandeel van de zinnen met *het maakt* (zonder onderschikkend voegwoord) in het corpus, kan het grote verschil in frequentie met de West-Vlaamse data dus wel deels verklaren. Een verdere diachrone studie van *het maakt* is nodig om te bepalen of en hoe het door taalcontact in verband staat met het Franse *ça fait (que)* en/of met het kwantitatieve *het maakt* dat in het Frans-Vlaams het resultaat van een berekening kan aangeven.

6. BESLUIT

In dit artikel bespraken we de positie van de persoonsvorm in declaratieve hoofdzinnen in de Frans-Vlaamse dialecten op basis van een corpus van transcripties van dialectopnames uit 52 verschillende locaties in Noord-Frankrijk. We toonden aan dat de woordvolgorde waarbij de persoonsvorm op de tweede plaats in de declaratieve hoofdzin voorkomt er, net als in het Nederlands, dominant is, en dat de eerste positie in de zin voornamelijk door het subject wordt ingenomen. Neemt het subject niet de eerste plaats in de zin in, dan zien we in het Frans-Vlaams echter een afwijking van de V2-woordvolgorde. De meest frequente woordvolgorde in de Frans-Vlaams dialecten is in zulke gevallen

V>2, waarbij het werkwoord soms zelfs de zevende plaats in de zin kan innemen. In zulke gevallen is er zelden inversie van het werkwoord en het subject. We bespraken verder de aard en de frequentie van zulke V>2-zinnen. Daarbij stelden we vast dat de Frans-Vlaamse dialecten, door hun eeuwenlange afzondering van de Nederlandse dialecten en de latere standaardtaal, enerzijds archaïsche elementen zoals bijzinnen zonder resumptief bijwoord en inversie behielden. Die konden het hogere aantal V>2-zinnen in het Frans-Vlaams echter niet volledig verklaren. Belangrijk is immers dat de Frans-Vlaamse dialecten daarnaast ook nieuwe eigenschappen ontwikkelden die ook bijdragen tot het hoge aantal V>2-zinnen, zoals het heel frequente voorkomen van zinnen geïntroduceerd door *het maakt* en het minder frequente voorkomen van vooropgeplaatste argumenten.

BIBLIOGRAFIE

Burridge, K. (1993). Syntactic change in Germanic: aspects of language change in Germanic, with particular reference to Middle Dutch. Amsterdam: Benjamins.

Barbiers, S., H. Bennis, G. De Vogelaer, M. Devos & M. van der Ham. (2005). Syntactic Atlas of the Dutch dialects. Volume 1. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Blancquaert, E. (1948). Na meer dan 25 jaar dialect-onderzoek op het terrein. Tongeren: Michiels.

Breitbarth, A., Farasyn, M., Ghyselen, A. S., & Van Keymeulen, J. (2020). Het Gesproken Corpus van de zuidelijk-Nederlandse Dialecten. Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal-en Letterkunde en Geschiedenis, 72, 23-38.

Coussé, E. (2004). "De persoonsvorm in de hoofdzin: verandering of status-quo?." Taeldeman, man van de taal, schatbewaarder van de taal: liber amicorum Johan Taeldeman. Academia Press, 2004. 235-244.

Gaudissabois, P. (2008). Le flamand de France en Flandre française: une étude sociolinguistique. Masterpaper, UGent.

Ghyselen, A.-S., Breitbarth, A., Farasyn, M., Van Keymeulen, J., & van Hessen, A. (2020). Clearing the transcription hurdle in dialect corpus building?: the corpus of Southern Dutch dialects as case-study. Frontiers in Artificial Intelligence (Lausanne), 3, 1-17.

Haegeman, L. & C. Greco (2016). V > 2. Handout on Rethinking Verb Second Workshop.

Haegeman, L., & C. Greco (2018). West Flemish V3 and the interaction of syntax and discourse. The Journal of Comparative Germanic Linguistics, 21(1), 1-56.

Koster, J. (1975) "Dutch as an SOV language." Linguistic analysis 1, no. 2: 111-136.

Meelen, M., Mourigh, K., & Lisa, L. S. C (2021). 'V3 in urban youth varieties of Dutch', in Bárány, A., T. Biberauer, J. Douglas & S. Vikner (ed.), Syntactic architecture and its consequences II, 327-355.

Farasyn, M., A.-S. Ghyselen, J. Van Keymeulen & A. Breitbarth (in druk). Challenges in tagging and parsing spoken dialects of Dutch. Journal of Historical Syntax.

Ryckeboer, H. (2013). 'A West-Flemish dialect as a minority language in the North of France'. In Hinskens, F. & J. Taeldeman (ed.), Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation. Vol. 3, Dutch. De Gruyter: 782-800.

Ryckeboer, H. (1997). Het Nederlands in Noord-Frankrijk: sociolinguïstische, dialectologische en contactlinguïstische aspecten. Doctoraatsverhandeling, UGent.

Ryckeboer, H. (2014). Frans-Vlaams. Vol. 3. Lannoo Uitgeverij, 2004.

Saelens, J. (2014). Topicalisering zonder inversie: een ingveonisme? Masterproef, UGent.

Taeldeman, J. (2001). De regenboog van de Vlaamse dialecten. In: M. Devos et al., Het taallandschap in Vlaanderen. Wetenschappelijke nascholing RUG 2000-2001: 1-15.

Te Velde, J.R. (2016). "Temporal Adverbs in the Kiezdeutsch Left Periphery: combining late merge with deaccentuation for V3." Studia Linguistica.

Vanacker, V.-F. (1967). Syntaktische Daten aus französisch-flämischen Tonbandaufnamen. Zeitschrift für Mundartforschung, 844-855.

Vanacker, V. F. (1977). "Syntactische overeenkomsten tusen Frans-Vlaamse en Westvlaamse dialekten." De Franse Nederlanden. Jaarboek Stichting Ons Erfdeel 2: 206-215.

Van Keymeulen, J., De Tier, V., Breitbarth, A., Ghyselen, A.-S., & Farasyn, M. (2019). Het dialectologische corpus "Stemmen uit het verleden" van de Universiteit Gent. VOLKSKUNDE, 120(2), 193-204.

Walkden, G. 2015. Verb-third in early West Germanic: a comparative perspective. In Biberauer & Walkden (eds.), Syntax over time, 236-248.

Walkden, G. (2017). "Language contact and V3 in Germanic varieties new and old." The Journal of Comparative Germanic Linguistics 20, no. 1: 49-81.

Wiese, H. & I. Rehbein. "Coherence in new urban dialects: A case study." Lingua 172 (2016): 45-61.

Zwart, J-W. (1997). Morphosyntax of verb movement: A minimalist approach to the syntax of Dutch. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.